

שינוי חברתי ורשתות חברתיות

:: נמרוד ברנע

בצעדת האחד במאי השנה, למרות מספר המשתתפים המרשים והכוחות החדשים שחברו למאבק לחברה שוויונית וצודקת, המשיכו כמה ציניקנים לפקפק בתקפותו של המאורע. עיתונאי אחד טען באוזניי כי לדעתו "מדובר בחג אנכרוניסטי". מכר אחר השמיע אמירה נבובה על כך שהסוציאליזם והמרקסיזם הם "רעיונות ישנים ולא רלוונטיים". למול האמירות הללו, אני סבור כי בעידן של התקדמות טכנולוגית חסרת תקדים, המרקסיזם - כתורה שמציעה ארגז כלים לניתוח של המציאות - יכול לסייע לנו בהבנת ההתפתחויות באינטרנט ובעולם המדיה החברתית.

מדיה חברתית (Social Media) היא שם כולל לתוכן שנוצר כתוצאה מאינטראקציה ושיחה בין גולשים באינטרנט. התוכן יכול להיות בצורת טקסט, תמונה, קול או וידאו ולעסוק בנושאים פוליטיים, תרבותיים ופיננסיים. המדיה החברתית היא המקום שבו הסוציולוגיה והטכנולוגיה נפגשים ומהווה מונח מטריה לתוכן שנוצר בבלוגספירה, ברשתות החברתיות (Facebook, Twitter), בכלים שיתופיים דוגמת ויקיפדיה ובאתרי תוכן גולשים דוגמת YouTube ו-Flickr. מדיה חברתית כשמה כן היא - תוכן שנמצא על פלטפורמה דיגיטלית וחברתית.

המדיה החברתית היא אחד השלבים האחרונים באבולוציה של האינטרנט. מדובר בשדה בתולי, משתולל בתזזיתיות, הקובר טרנדים באותה מהירות שהוא מייצר אותם. למרות יומרות וניבויים של מומחים אלו ואחרים - לרוב מטעם עצמם - מדובר בתחום הפועל בתנאי אי-ודאות רבים. לא הוכח עד כה מהי הדרך הנכונה לשלוט במדיום, לגרום לגולשים לרקד לפי חליל וירטואלי כלשהו או לספק תחזית סבירה לטווח הארוך לגביו.

העובדה שמדובר בתחום חדש ועתיר אי-ודאות היא הדלק מאחורי ההשקעות והאנרגיות האדירות

המוקדשות לפיתוחים וחדושים בתחום. השווקים מגיבים בהתאם, וכל טכנולוגיה חדשה, מיזם בתחום או מהלך של אחת השחקניות בשוק משפיעים על הבורסה, שווי החברות, תחזיות האנליסטים וישירות משם על נתוני התעסוקה, גיוסי ההון לחברות הזנק חדשות ושרשרת המזון הכלכלית של ספקים ונותני שירותים שסביבם. **אם נחזור למרקס לרגע**, אחד מהגורמים המרכזיים שמשפיעים על המציאות ועל חיינו היא ההתפתחות הטכנולוגית - קרי שכלולים וחדושים באמצעי הייצור. לשינויים באמצעי הייצור יש השלכות דרמטיות על יחסי הכוחות בחברה - יחסי הייצור. במניפסט הקומוניסטי כתבו מרקס ואנגלס: "התעשייה המודרנית הפכה את בית-המלאכה הקטן של האומן הפטריארכלי לבית-החרושת הגדול של בעל-ההון התעשייתי. המוני פועלים, הדחוסים בבית החרושת, מאורגנים כחיילים". אנרי לפבר הרחיב וכתב:

"אל לו לתיאור הטכנולוגיה של הכלים להשכיח שנגזרת מהם חלוקה של העבודה, ויתרה מזאת, ארגונה של העבודה עשוי במידה מסוימת להתפתח בנפרד מהשימוש הנעשה בכלים ולהשפיע על יעילותם ועל שכלולם. [...] כאשר מופיע מכשיר חדש, הוא משפיע על היחסים החברתיים. הוא מחייב חלוקה מחודשת של כוח האדם המפעיל אותו. יתרה מזאת, דרישות אלה של הטכניקה מביאות כל העת לתוצאות בלתי צפויות החומקות מהתודעה ומהרצון ויוצאות מכלל שליטתם."

ננסה ליישם את כלי הניתוח הזה למדיה החברתית: ההתקדמות הטכנולוגית האדירה שחלה בתחום המחשוב האישי והאינטרנט מתחילת שנות ה-80 ועד ימינו שינתה ללא היכר את חיינו. לפני עשור וחצי האינטרנט היה עדיין נחלתם של מתי מעט שהשתייכו לאליטה טכנולוגית. כיום למעלה מ-70% ממשקי הבית בישראל מחוברים לאינטרנט. מסחר, חדשות, סרטים, מוזיקה, ספרים, היכרויות, חיפוש עבודה, מאגרי מידע - כל אלו שינו את פניהם

כאשר מופיע מכשיר חדש, הוא משפיע על היחסים החברתיים. הוא מחייב חלוקה מחודשת של כוח האדם המפעיל אותו.

מרשת שבה הגולש צורך תוכן נוצרה רשת שבה הגולש מייצר וצורך תוכן. ווב 2.0 הפך את האינטרנט ממונולוג לדיאלוג.

השינויים שחלו ברשת הביאו לדמוקרטיזציה של המידע, העצימו את הכוח של הגולשים אל מול התאגידים וחברות הענק, הורידו משמעותית את עלויות ההקמה והתחזוקה של יישומים, אתרים ושירותי אינטרנט, הגדילו את יכולת התקשורת והשיתוף בין פרטים בחברה ופישטו את האפשרות של הציבור להתארגן ולהתאגד. שינויים אלו נשענים לא רק על שינוי תפיסתי של הרשת והרגלי הגלישה של הציבור אלא גם על פיתוחים טכנולוגיים הקשורים בדרך שבה אתרי האינטרנט בנויים, לצורה בה יישומים שונים מתקשרים זה עם זה על גבי מערכות שונות, בהתקדמות ביכולת שלנו לבצע סינדיקציה של מידע ובשיטות חדשות לארגון וקטלוג נתונים. באם תוכניות הריאליטי הפכו לכלי להפצת מוסר ההפרטה ואינדוידואליזם קיצוני, אזי האינטרנט מציע לנו מודל ייחודי של אינטליגנציה קולקטיבית, שיתופיות, ורישות חברתית.

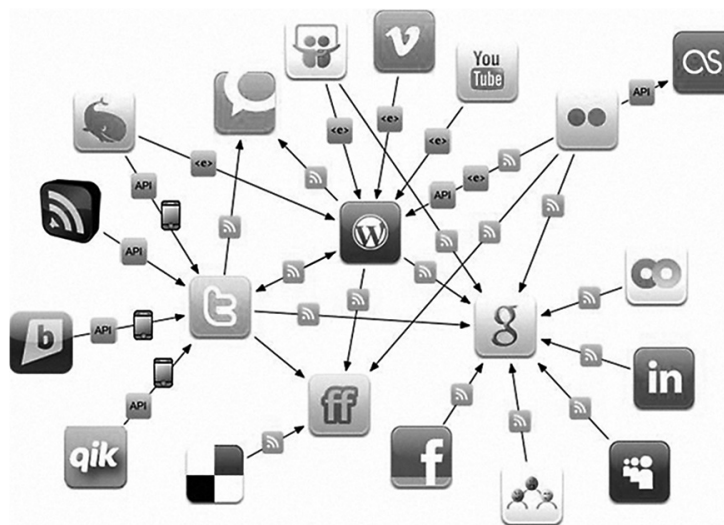
אינטליגנציה קולקטיבית

אתרים ושירותים רבים מתבססים על האינטליגנציה הקולקטיבית של כלל הגולשים. חלק מאלגוריתם החיפוש של גוגל למשל, אשר מדרג את סדר הופעתם של דפי האינטרנט בתוצאות החיפוש (PageRank), מבוסס על תפיסה דמוקרטית של הידע. כך תיארו מייסדי גוגל לארי פיג' וסרגיי ברין את המודל:

“פייג’ ראנק מסתמך על האופי הדמוקרטי הייחודי של הרשת ומשתמש במבנה הקישוריות העצום שלה כאינדיקציה לערכו של כל אתר. בעיקרון, גוגל מפרש קישור מאתר A לאתר B, כהצבעה של A ל-B, אבל גוגל בוחר יותר מאשר את מספר ההצבעות שכל אתר מקבל, כלומר מספר קישורים שאתר מסוים מקבל; בנוסף, גוגל מנתח את האתר המצביע. הצבעות מאתר “חשוב” הן בעלות משקל גבוה יותר, ועוזרות לקדם אתרים אחרים.”

אתרי חדשות, בידור ותוכן רבים מציגים את מרכולתם לא רק בסדר העדיפויות ובמיקום שהוחלט על ידי העורך הבודד אלא מאפשרים לצפות בפריטים הנצפים ביותר, בפריטים שזכו להישלח בדוא”ל ולהיות מאוזכרים בבלוגים מספר פעמים רב. גם אתרים מסחריים מנצלים את האינטליגנציה הקולקטיבית. אמזון למשל מציעה ללקוח שרכש ספר מסוים לרכוש ספרים נוספים אשר נקנו על-ידי לקוחות שקנו את הספר שהוא רכש.

ברשתות החברתיות הכוח של הקולקטיב אף רב

מאז הופעת האינטרנט. השינוי בכוחות הייצור הביא בתורו לשינוי ביחסי הייצור.

עלייתו של כל מדיום תקשורת גוררת דיון בהשלכותיו החברתיות. מהטלוויזיה ציפו לגדולות ונצורות אך נראה שפסגת הישגיה – אם נבחן את צמרת טבלת הרייטינג – היא תוכניות ריאליטי, טלנובלות ובידור רדוד וירוד. עלייתו של האינטרנט לוותה בציפיות חברתיות מפליגות לא פחות: הפצת ידע והשכלה, שיפור היחסים בין בני האדם ויצירת זירת שיח פתוחה לכל, אם למנות אחדות.

מכיוון שאנו נמצאים כיום עדיין בשלביו הראשונים של האינטרנט כמדיום פופולרי ונגיש יהיה זה מוקדם מדי לחרוץ את דינו לחיוב או לשלילה. יחד עם זאת ניתן למנות כמה מאפיינים חיוביים ומבשרי טובות לגבי כיווני ההתפתחות של הרשת. אחת המגמות הללו היא 'רוב 2.0', שם קוד כללי להתפתחות של שירותים וטכנולוגיה אשר משנים את הצורה שבה נוצר התוכן באינטרנט. אם עד אמצע העשור הראשון של המאה ה-21 מרבית אתרי האינטרנט היו חד סטריים – דהיינו שהתוכן בהם יוצר על ידי מנהלי האתרים ונצרך על ידי הגולשים – אזי במהלך המחצית השנייה של העשור יותר ויותר אתרים אפשרו לגולשים להעלות ולשתף תוכן שהם יצרו בעצמם, אתרים מסורתיים ומסחריים נתנו משקל גדול יותר לדירוג הגולשים ולהעדפות השימוש שלהם והגלישה הפכה ליותר סימטרית. מרשת שבה הגולש צורך תוכן נוצרה רשת שבה הגולש מייצר וצורך תוכן. רוב 2.0 הפך את האינטרנט ממונולוג לדיאלוג. אחד התוצרים של ההתפתחות הטכנולוגית הזו הוא המאפיינים החברתיים של אתרים ושירותים שונים ברשת וההתפתחות של עולם המדיה החברתית.

השינויים שחלו ברשת הביאו לדמוקרטיזציה של המידע, העצימו את הכוח של הגולשים אל מול התאגידים וחברות הענק, הורידו משמעותית את עלויות ההקמה והתחזוקה של יישומים, אתרים ושירותי אינטרנט, הגדילו את יכולת התקשורת והשיתוף בין פרטים בחברה ופישטו את האפשרות של הציבור להתארגן ולהתאגד.

אתרי חדשות, בידור ותוכן
 רבים מציעים את מרכולתם
 לא רק בסדר העדיפויות
 ובמיקום שהוחלט על
 ידי העורך הבודד אלא
 מאפשרים לצפות בפריטים
 הנצפים ביותר, בפריטים
 שזכו להישלח בדוא"ל ולהיות
 מאוזכרים בבלוגים מספר
 פעמים רב.

התשובה הסוציאל-
 דמוקרטית להון הגדול
 ולמשלות הימין הדורסניות
 היא ארגון הציבור - שרובו
 נפגע מהסדר הקיים -
 לפעולה משותפת כנגד
 הסדר הניאו ליברלי.
 ההתקדמות הטכנולוגית
 משנה את האמצעים
 שבעזרתם ניתן לארגן ולהניע
 לפעילות אזרחים, עובדים
 וסטודנטים.

שיתוף הקבצים הוא דוגמא מוצלחת נוספת. בעידן
 שבו מרבית התוכן הוא דיגיטלי אין עוד משמעות
 לבעלות פיזית עליו. אין צורך להחזיק באלבום
 של מוזיקה כאשר ניתן לאחסן את המוזיקה
 בצורת קבצים על המחשב או על נגן מדיה. בדומה
 לשירותים אחרים גם שיתוף הקבצים עבר כמה
 שלבים. בעבר שיתוף הקבצים התבצע באמצעות
 שרת מרכזי אליו התחברו המשתמשים, אשר תיווך
 בהעברת הקבצים מבין המשתמשים השונים. כיום
 טכנולוגיית ה-Bittorrent מאפשרת שיתוף קבצים
 ללא כל תיווך - כל משתמש הוא שרת עצמאי
 שמתקשר עם משתמשים אחרים ומשתף קבצים.
 מודל שיתוף הקבצים לא רק מאפשר העברה מהירה,
 נוחה ופשוטה של תוכן ומידע אלא גם מאתגר את
 משטר הקניין הרוחני הרכושני והמיושן.

רישות חברתית

התשובה הסוציאל-דמוקרטית להון הגדול
 ולמשלות הימין הדורסניות היא ארגון הציבור
 - שרובו נפגע מהסדר הקיים - לפעולה משותפת
 כנגד הסדר הניאו ליברלי. ההתקדמות הטכנולוגית
 משנה את האמצעים שבעזרתם ניתן לארגן
 ולהניע לפעילות אזרחים, עובדים וסטודנטים.
 מרקס התייחס לכך בכותבו:

"את ההתאחדות, אשר לשם השגתה זקוקים
 היו הבורגנים של ימי הביניים, מחמת דרכיהם
 הכפריות, למאות שנים, משיגים הפרולטארים
 המודרניים, באמצעות מסילות הברזל, במשך
 שנים מעטות (...). ההתאחדות הפועלים המתרחבת
 והולכת. מסייעים לה אמצעי התחבורה המתפתחים,
 הנוצרים על ידי התעשייה הגדולה ומקשרים את
 פועלי המקומות השונים."

מרקס התייחס לשינויים הכבירים שפקדו את
 האנושות בתקופת המהפכה התעשייתית. מהפכת
 האינטרנט שיכללה את היכולת להתארגן והביאה
 אותה לרמות חדשות. היכולת של בני אדם לתקשר
 עלתה מדרגה מאז הפציע האינטרנט בחיינו. כיום
 ניתן בלחיצת כפתור לשמר ולתחזק היכרויות
 אישיות, לחדש היכרויות ישנות, להעביר הודעות
 לקבוצת מכרים על פי חיתוכים שונים וליצור
 קשר עם אנשים בעלי עמדות פוליטיות דומות.
 הרשתות החברתיות שינו לעד את הקשר האנושי.
 יש שיטענו כי הטכנולוגיה החדשה מגדילה את
 הניכור ומרחיקה במקום לקרב בין בני האדם,
 אך בתחום השינוי החברתי והפוליטי אין לערער
 על תרומתו האדירה של מרכיב הרישות החברתית
 באינטרנט לקידום מאבקים חברתיים ופוליטיים.
 בגיליון הבא אבחן מאבקים פוליטיים שהמדיה
 החברתית היתה מרכזית להצלחתם.

יותר. פייסבוק, למשל, מאפשרים למשתמשים
 לצפות בעדכוני הסטטוס, בקישורים ובתמונות
 שחבריהם העלו בשתי דרכים: Most Recent -
 המציג את כל העדכונים בסדר כרונולוגי ללא
 שום היררכיה ו-Top News המציג את העדכונים
 הפופולרים ביותר, אלו שזכו למרב התגובות
 והצבעות ה-Like. כאן הקולקטיב, המגולם
 בדמות חברי הפייסבוק של כל משתמש, הופך
 להיות מעצב דעת קהל בזמן אמת וללא מתווכים.
 מודל זה, הנשען על הבסיס האינטראקטיבי של
 הרשת, מעביר את הכוח אל הגולש ומחדד את
 ההבדלים בין האינטרנט לכל מדיה אחרת.

שיתופיות

מגמת השיתופיות באינטרנט מלווה אותה
 מראשיתה והגיעה לבשלות בשנים האחרונות.
 לתנועת הקוד הפתוח (Open Source) חלק
 נכבד בקידום מגמה זו. דוגמא מוקדמת לכך
 היתה דפדפן האינטרנט Netscape, שהיה
 פופולרי בשנות ה-90, והוצע להורדה חינם
 לגולשים שלא יכלו או לא רצו לרכוש אותו.
 הרציונל מאחורי המודל העסקי הזה היה שככל
 שיותר אנשים יאמצו את הטכנולוגיה החדשה
 לגלישה באינטרנט כך כל התחום יצא נשכר
 מכך - יותר אתרי אינטרנט יבנו, יותר יישומים
 יפותחו, יותר תשתיות יונחו.

בעולם המדיה החברתית והווב 2.0 השיתופיות
 עלתה מדרגה. כיום חלק נכבד מהאתרים הנצפים
 ביותר הם אתרים שמתבססים על שיתוף. הפרויקט
 השיתופי הנודע ביותר באינטרנט הוא ללא ספק
 ויקיפדיה. אנציקלופדיה חופשית, נגישה מכל
 מקום על רחבי הגלובוס, שמתעדכנת תדיר ולא
 כפופה לשום אילוף מסחרי או ממשלתי. כיום
 ויקיפדיה היא אחד מחמשת אתרי האינטרנט
 הנצפים ביותר בעולם, קיימות לה גירסאות ב-263
 שפות והיא מהווה מקור מידע זמין למילארדי
 אנשים. טענות כלפי אמינותה ומקצועיותה של
 ויקיפדיה נשמעות תדיר, אך בהשוואה שנערכה
 בין ערכים באנציקלופדיה בריטניקה לערכים
 בוויקיפדיה התברר כי מבחינת מספר הטעויות
 אין יתרון לבריטניקה. העקרונות שעומדים
 מאחורי ויקיפדיה מהווים מודל ייחודי ומוצלח
 לשיתופיות. מעבר לכך שהאנציקלופדיה עצמה
 היא חינומית ונגישה לכל, גם היכולת לערוך
 את האנציקלופדיה, להוסיף, לשנות ולמחוק
 ערכים פתוחה לכולם. קהילת המשתמשים
 שהתגבשה סביב המיזם, המכונים ויקיפדים,
 מצליחה להדוף את הוונדליזם ולמנוע שימוש
 לרעה במערכת החופשית.

נמרוד ברנע הוא
 חבר הנהלת
 מרצ ובלוגר.

www.reasonable.co.il

nimrodbarnea@
 gmail.com